

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

دفاع مقدس و قدرت نرم

تحقیق و تألیف: محمد جانی پور

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱۳
مقدمه: کاربرد قدرت نرم؛ تحلیلی بر ظرفیت‌های راهبردی دفاع مقدس.....	۱۵
/ دکتر اصغر افتخاری	
فصل ۱. چارچوب نظری.....	۲۹
کلیات.....	۲۹
۱-۱. چیستی قدرت.....	۳۰
۱-۱-۱. قدرت به مثابه کارگزاری.....	۳۱
۱-۱-۲. قدرت به عنوان رابطه اجتماعی.....	۳۱
۱-۱-۳. قدرت در چارچوب سازمان.....	۳۱
۱-۲. انواع قدرت.....	۳۲
۱-۳. مفهوم قدرت نرم.....	۳۴
۱-۴. اهمیت قدرت نرم.....	۳۷
۱-۵. منابع قدرت نرم.....	۳۹
۱-۵-۱. فرهنگ.....	۳۹
۱-۵-۲. سیاست.....	۴۱
۱-۵-۳. اقتصاد.....	۴۲
۱-۶. آسیب‌های قدرت نرم.....	۴۵
۱-۶-۱. عدم تعامل در جامعه.....	۴۵

۶ □ دفاع مقدس و قدرت نرم

- ۴۵-۱-۶-۲. عدم پاسخگویی به شبهات ۴۵
- ۴۵-۱-۶-۳. عدم تولید نظریه‌های جدید ۴۵
- ۴۷-۱-۷. عوامل افزایش قدرت نرم ۴۷
- ۴۷-۱-۷-۱. جاذبه‌های فرهنگی یا هویت ملی ۴۷
- ۴۸-۱-۷-۲. دسترسی به کانال‌های ارتباطی منطقه‌ای و بین‌المللی ۴۸
- ۴۸-۱-۷-۳. پذیرش جهانی یک کشور ۴۸
- ۴۹-۱-۷-۴. تأثیرگذاری بر سطوح مختلف نظام بین‌المللی ۴۹
- ۵۰-۱-۸. شاخص‌های قدرت نرم ۵۰
- ۵۰-۱-۸-۱. میراث فرهنگی ۵۰
- ۵۰-۱-۸-۲. وحدت ملی ۵۰
- ۵۴-۱-۸-۳. ایدئولوژی ۵۴
- ۵۵-۱-۹. تهدیدات قدرت نرم ۵۵
- ۵۸-۱-۱۰. سطوح قدرت نرم ۵۸
- ۶۰-۱-۱۰-۱. سطح راهبردی ۶۰
- ۶۰-۱-۱۰-۲. سطح میانی ۶۰
- ۶۱-۱-۱۰-۳. سطح تاکتیکی ۶۱
- ۶۱-۱-۱۱. کاربردهای قدرت نرم ۶۱
- ۶۵-۱-۱۲. چگونگی استفاده از قدرت نرم ۶۵
- ۶۷-۱-جمع‌بندی ۶۷
- ۶۹-۱-پی‌نوشت‌ها ۶۹
- ۷۳-۲. انقلاب اسلامی و حماسه دفاع مقدس ۷۳
- ۷۳-۱-کلیات ۷۳
- ۷۴-۲-۱. گفتار اول: انقلاب اسلامی ایران ۷۴
- ۷۴-۲-۱-۱. ماهیت انقلاب اسلامی ایران ۷۴
- ۷۵-۲-۱-۲. پیشینه قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران ۷۵
- ۷۶-۲-۱-۲-۱. دوران انقلاب ۷۶

فهرست مطالب □ ۷

۲-۱-۲-۲	پس از پیروزی انقلاب.....	۸۱
۲-۱-۲-۳	دوران جنگ تحمیلی.....	۸۴
۲-۲	گفتار دوم: حماسه دفاع مقدس.....	۹۱
۲-۲-۱	نقش تعیین کننده قدرت نرم در پیروزی جنگ تحمیلی.....	۹۴
۲-۲-۲	اهمیت دوران تاریخی جنگ تحمیلی.....	۹۵
۲-۲-۳	اهمیت شهید و شهادت.....	۹۸
۲-۳-۲-۱	مفهوم شهادت.....	۹۸
۲-۳-۲-۲	فرهنگ شهادت.....	۱۰۱
۲-۳-۲-۳	ویژگی های شهادت.....	۱۰۴
۲-۲-۴	اهمیت وصیت نامه شهدا.....	۱۰۴
۲-۴-۱	تأثیر خون شهید در تاریخ بشریت.....	۱۰۵
۲-۴-۲	انتخاب آزادانه و آگاهانه شهید.....	۱۰۹
۲-۲-۵	علت انتخاب وصیت نامه شهدای دانشگاه امام صادق(ع).....	۱۰۹
۲-۲-۵-۱	تأکید امام خمینی(ره) بر تعلّم پیدا کردن از وصیت نامه شهدا.....	۱۱۱
۲-۲-۵-۲	تأکید مقام معظم رهبری بر مطالعه وصیت نامه شهدا.....	۱۱۴
۱۱۸	پی نوشت ها.....	۱۱۸
۱۲۳	فصل ۳، روش تحقیق.....	۱۲۳
۱۲۳	کلیات.....	۱۲۳
۱-۳	معرفی روش تحلیل محتوا.....	۱۲۴
۱-۱-۳	انواع روش های تحقیق.....	۱۲۴
۲-۱-۳	علت انتخاب روش تحلیل محتوا.....	۱۲۵
۱-۲-۱-۳	تعریف محتوا.....	۱۲۸
۲-۲-۱-۳	تعریف تحلیل محتوا.....	۱۲۹
۳-۲-۱-۳	تعریف مقوله.....	۱۳۱
۳-۱-۳	شرایط تحلیل محتوا.....	۱۳۳
۴-۱-۳	انواع روشهای تحلیل محتوا.....	۱۳۵

۱۳۵.....	۳-۱-۴. ۱. طبقه بندی بر مبنای روش های کمی - کیفی
۱۳۸.....	۳-۱-۴. ۲. طبقه بندی بر مبنای نظریه یانسن
۱۳۹.....	۳-۱-۴. ۳. طبقه بندی بر مبنای نظریه چوبینه
۱۴۰.....	۳-۱-۵. فنون تحلیل محتوا
۱۴۲.....	۳-۲. فرایند انجام پژوهش
۱۴۳.....	۳-۲-۱. انتخاب موضوع و محدود ساختن آن
۱۴۴.....	۳-۲-۲. انتخاب روش و فن تحلیل محتوا
۱۴۶.....	۳-۲-۳. انتخاب جامعه آماری
۱۴۹.....	۳-۲-۴. تحلیل فراز
۱۵۰.....	۳-۲-۵. استخراج قالب های بیانی
۱۵۶.....	۳-۲-۶. تحلیل مضمونی
۱۵۸.....	۳-۲-۷. کدگذاری
۱۶۱.....	۳-۲-۸. دسته بندی مضامین
۱۶۲.....	۳-۲-۹. مفهوم سازی
۱۶۳.....	۳-۲-۱۰. مقوله بندی و مدل سازی
۱۶۴.....	جمع بندی
۱۶۶.....	پی نوشت ها
۱۶۹.....	فصل ۴. تحلیل محتوا
۱۶۹.....	کلیات
۱۷۰.....	۴-۱. قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران در کلام شهدا
۱۷۳.....	۴-۲. ابعاد فرهنگی قدرت نرم انقلاب اسلامی در کلام شهدا
۱۷۷.....	۴-۲-۱. تأکید بر باورهای دینی و ایمان محوری
۱۸۳.....	۴-۲-۲. تأکید بر جهاد و مجاهدت رزمندگان انقلابی
۱۸۶.....	۴-۲-۲-۱. انتخاب آگاهانه و آزادانه شهادت
۱۸۷.....	۴-۲-۲-۲. تعریف شهدا از شهادت
۱۸۹.....	۴-۲-۳. اشتیاق برای جهاد و شهادت

فهرست مطالب □ ۹

۱۸۹.....	۴-۲-۲-۴. هدف و انگیزه از جهاد.....
۱۹۳.....	۴-۲-۲-۵. ارزش و اهمیت جهاد و شهادت.....
۱۹۵.....	۴-۲-۲-۶. توصیف فضای معنوی جبهه ها.....
۱۹۷.....	۴-۲-۲-۷. دعوت به جهاد و حضور در جبهه ها.....
۲۰۰.....	۴-۲-۳. تأکید بر عزت مداری و الگوگیری از قیام عاشورا.....
۲۰۷.....	۴-۲-۴. تأکید بر توسعه علمی کشور.....
۲۱۲.....	۴-۲-۵. تأکید بر اصلاحات فرهنگی.....
۲۱۲.....	۴-۲-۵-۱. تعالی فرهنگ والای اسلامی.....
۲۱۳.....	۴-۲-۵-۲. تعالی فرهنگ انقلاب اسلامی.....
۲۱۴.....	۴-۲-۵-۳. تعالی اخلاق فری.....
۲۱۶.....	۴-۲-۵-۴. تعالی اخلاق اجتماعی.....
۲۱۹.....	۴-۲-۶. تأکید بر حفظ انقلاب و پرچم داری انقلاب اسلامی.....
۲۲۷.....	۴-۳. ابعاد سیاسی قدرت نرم انقلاب اسلامی در کلام شهدا.....
۲۲۹.....	۴-۳-۱. تأکید بر ولایت مداری و رهبری.....
۲۳۱.....	۴-۳-۱-۱. تجلیل از پیامبر اکرم(ص).....
۲۳۱.....	۴-۳-۱-۲. تجلیل از اهل بیت(ع).....
۲۳۲.....	۴-۳-۱-۳. تجلیل از روحانیت و ولی فقیه.....
۲۳۵.....	۴-۳-۱-۴. تجلیل از امام خمینی(ره).....
۲۳۷.....	۴-۳-۱-۵. تأکید بر نقش هدایتگر رهبری.....
۲۳۸.....	۴-۳-۱-۶. لزوم مبارزه با دشمنان ولایت.....
۲۳۹.....	۴-۳-۱-۷. لزوم بیعت با رهبری.....
۲۴۵.....	۴-۳-۲. تأکید بر وحدت و اعتماد ملی.....
۲۵۲.....	۴-۳-۳. تأکید بر احیای هویت جهان اسلام.....
۲۶۳.....	۴-۴. ابعاد اقتصادی قدرت نرم انقلاب اسلامی در کلام شهدا.....
۲۶۵.....	۴-۴-۱. تأکید بر توسعه اقتصاد اسلامی.....
۲۶۹.....	پی نوشت ها.....

۲۷۳.....	فصل ۵. نتیجه‌گیری.....
۲۷۴.....	۱-۵. مفهوم قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران.....
۲۸۰.....	۲-۵. قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران در کلام شهدای دانشگاه امام صادق(ع).....
۲۸۱.....	۱-۲-۵. ابعاد فرهنگی قدرت نرم.....
۲۸۳.....	۲-۲-۵. ابعاد سیاسی قدرت نرم.....
۲۸۵.....	۳-۲-۵. ابعاد اقتصادی قدرت نرم.....
۲۸۸.....	پی‌نوشت‌ها.....
۲۸۹.....	فصل ۶. ضمیر.....
۲۹۹.....	منابع و مأخذ.....
۳۰۷.....	نمایه.....

فهرست جداول

۱۴۸.....	جدول ۱: اسامی شهیدان جامعه آماری تحقیق.....
۱۶۱.....	جدول ۲: نمونه جدول تحلیل جملات شهدا.....
۱۸۰.....	جدول ۳: مؤلفه‌های تأکید بر باورهای دینی و ایمان محوری.....
۱۸۴.....	جدول ۴: مؤلفه‌های تأکید بر جهاد و مجاهدت رزمندگان انقلابی.....
۲۰۱.....	جدول ۵: مؤلفه‌های تأکید بر عزت‌مداری و الگوگیری از قیام عاشورا.....
۲۰۸.....	جدول ۶: مؤلفه‌های تأکید بر توسعه علمی.....
۲۲۱.....	جدول ۷: مؤلفه‌های تأکید بر حفظ انقلاب و پرچم‌داری انقلاب اسلامی.....
۲۸۹.....	جدول ۸: تحلیل محتوای وصیت‌نامه شهید محمود کرمی.....
۲۹۳.....	جدول ۹: تحلیل محتوای وصیت‌نامه شهید جواد غفارزاده.....

فهرست نمودارها

- نمودار ۱: تأکید بر باورهای دینی و ایمان محوری در وصایای شهدا..... ۱۸۳
- نمودار ۲: تأکید بر جهاد و مجاهدت رزمندگان انقلابی در وصایای شهدا..... ۲۰۰
- نمودار ۳: تأکید بر عزت مداری و الگوگیری از قیام عاشورا در وصایای شهدا..... ۲۰۶
- نمودار ۴: تأکید بر توسعه علمی کشور در وصایای شهدا..... ۲۱۱
- نمودار ۵: تأکید بر اصلاحات فرهنگی در وصایای شهدا..... ۲۱۸
- نمودار ۶: ضریب فراوانی نوع اصلاحات فرهنگی در وصایای شهدا..... ۲۱۹
- نمودار ۷: تأکید بر حفظ انقلاب و پرچم داری انقلاب فرهنگی جهانی در وصایای شهدا..... ۲۲۷
- نمودار ۸: تأکید بر ولایت مداری و رهبری در وصایای شهدا..... ۲۴۴
- نمودار ۹: میزان فراوانی مؤلفه‌های تأکید بر ولایت مداری و رهبری..... ۲۴۵
- نمودار ۱۰: نمودار فراوانی مقولات فرهنگی، سیاسی و اقتصادی قدرت نرم..... ۲۸۱
- نمودار ۱۱: نمودار فراوانی مقولات فرهنگی قدرت نرم..... ۲۸۲
- نمودار ۱۲: نمودار فراوانی مقولات سیاسی قدرت نرم..... ۲۸۳
- نمودار ۱۳: نمودار فراوانی مؤلفه‌های بعد سیاسی قدرت نرم..... ۲۸۵
- نمودار ۱۴: مدل نهایی قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران از منظر شهدای دانشگاه امام صادق(ع)..... ۲۸۷

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم. سوره مبارکه النمل. آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

مطالعه نظریه قدرت نرم، اگر چه از حیث فلسفی و شناختی امری ضروری و جذاب می‌نماید؛ اما نباید این نکته را از نظر دور داشت که «قدرت نرم» صرفاً یک نظریه تحلیلی برای شناخت نیست، بلکه دارای ارزش عملیاتی می‌باشد. معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با عنایت به ضرورت پژوهش همه جانبه در این زمینه، از سال ۱۳۸۷ طرح مطالعاتی قدرت نرم را که شامل بخش‌های مهمی چون شناخت قدرت نرم، نقد و ارزیابی نظریه‌های غربی، و تولید نظریه اسلامی و ایرانی قدرت نرم می‌شود؛ تعریف و اجرا نمود.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام امیدوار است نتایج حاصل آمده از این پروژه که به بیش از ۳۰ عنوان اثر بالغ می‌شود، مورد توجه علاقمندان قرار گرفته و از این طریق گفتمان تازه‌ای در مطالعات قدرت نرم در ایران شکل بگیرد.

۱۴ □ دفاع مقدس و قدرت نرم

ناشر ضمن استقبال از نظرات اصلاحی و تکمیلی، آمادگی خود را برای دریافت و نشر سایر متون مرتبط - بویژه با تأکید بر رویکردهای اسلامی - ایرانی و توجه به مسایل خاورمیانه و ایران اعلام می‌دارد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام

مقدمه

کاربرد قدرت نرم؛ تحلیلی بر ظرفیت‌های راهبردی دفاع مقدس

دکتر اصغر افتخاری

کلیات

طرح نظریه قدرت نرم واکنش‌های مختلفی در جامعه علمی و تحقیقاتی در پی داشته است که در یک برآورد علمی می‌توان آنها را عموماً مویده نظریه‌ی اصلی ارایه شده، ارزیابی نمود. بدین معنا که تلقی اولیه مبتنی بر تشریح و اصلاح ایده ارایه شده و همچنین ضرورت بهره‌برداری از این نظریه در سطح نظری و کاربردی بوده است. به همین دلیل می‌باشد که شاهد ظهور طیف متنوعی از مفاهیم مرتبط - همچون امنیت نرم، راهبرد نرم، تهدید نرم، و ... - هستیم که هر یک به نوعی متأثر از شاخص نرم افزارانه بیان شده توسط «جوزف نای» است. این در حالی است منطق گفتمان اسلامی معمولاً از پذیرش تمام عیار مبادی فلسفی مفاهیم و نظریه‌های برآمده از گفتمان عرفی‌گرا سرباززده و بنا به ماهیت و توان راهبردی‌اش، خود تولید کننده معنا، مفهوم و نظریه‌های بومی می‌باشد [۱]. در بحث از قدرت نرم نیز همین ملاحظه وجود دارد. بدین معنا که «فلسفه قدرت نرم» در چارچوب گفتمان

اسلامی نقد، معنا و مفهومی متعالی تر می یابد که با شرایط و مقتضیات جوامع اسلامی به مراتب منطبق تر و در نتیجه کارآمدتر است.

طرح این تلقی از قدرت نرم که در آثار مختلف بیان، تحلیل و برجسته شده است (نک. افتخاری ۱۳۸۹ - الف: ۷۰-۴۵؛ افتخاری ۱۳۸۹ - ب: ۵۶-۲۱)؛ پرسشی کاربردی را در پی داشته و آن هم این که: آیا در صورت پذیرش این نظریه جدید از «قدرت نرم» می توان برای آن مصداق تاریخی ای از ظهور قدرت نرم و یا نحوه کاربست آن ارایه نمود؟ یا به عبارت دیگر، آیا نظریه اسلامی قدرت نرم، صرفاً مقوله ای انتزاعی به شمار می آید یا می توان برای آن مصداق کاربردی سراغ گرفت؟

در نوشتار حاضر نگارنده، ضمن مروری اجمالی بر نظریه ی اسلامی قدرت نرم، بر این ایده تاکید دارد که «نظریه اسلامی قدرت نرم»، افزون بر مبادی فلسفی و ابعاد انتزاعی ای که دارد؛ کاملاً «عینی» بوده و در معادلات روزمره قدرت جوامع اسلامی حضور دارد. به تعبیر دیگر این نظریه شأن «عینی» و «ارزش راهبردی» دارد و لذا نباید آن را مقوله ای صرفاً انتزاعی و منحصر به اعتقادات قلبی دانست. مصداق بارز تاریخی این نظریه، دوران هشت سال دفاع مقدس است که در دوران معاصر به بهترین وجهی و جوه سلبی و ایجابی مدعای نگارنده را تایید می نماید. البته از طریق تحلیل سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، امیر مؤمنان علی علیه السلام و سایر ائمه معصومین علیهم السلام و یا ره روان صدیق ایشان در طول تاریخ، می توان این موضوع را به شکل مبسوطی تحلیل و تشریح نمود؛ که در اثر حاضر به اقتضای موضوع و حوزه بحث، فقط دوران دفاع مقدس مورد بررسی قرار گرفته است.

۱. بنیاد نظری

با مراجعه به متون فلسفی در موضوع «قدرت نرم» مشخص می شود که معیار «نرم افزارگرایی» در گفتمان عرفی گرا معمولاً ناظر بر یکی (یا ترکیبی) از دو مورد زیر است (نک. افتخاری ۱۳۸۷ - الف: ۱۲-۸؛ افتخاری ۱۳۸۹ - ج: ۲۸-۱۵):

الف. معیار ابزار که بر تفکیک ابزارهای خشونت آمیز از ابزارهای عاری از خشونت، استوار است.

ب. معیار هدف که بر تفکیک اهداف عینی و محسوس از اهداف ذهنی، استوار است.

این در حالی است که در گفتمان اسلامی، بیش از «هدف» و «ابزار»، مقوله «ماهیت» مدنظر است و این که ماهیت قدرت از حیث هنجاری چگونه هست. بر این اساس «قدرت نرم» به قدرت برآمده از «اعتقاد» و «ایمان» به امر متعالی اشاره دارد که از درون شبکه روابط هنجاری تولید می شود. حال آن که قدرت سخت برآمده از شبکه ارتباط با امور «عینی» (مقولاتی چون منابع اقتصادی، نظامی، علمی و ...) می باشد. قدرت سخت در این تلقی با چند ملاحظه راهبردی شناسانده می شود (نک. افتخاری ۱۳۸۹ - ج: ۲۸-۱۸):

الف. آن که «قدرت سخت» دارای انواع و گونه های مختلفی است که می تواند مستند به منبع آن، عناوینی چون قدرت نظامی، قدرت اقتصادی، قدرت علمی و ... بگیرد.

ب. «قدرت سخت» هم از حیث حضور هنجارها، خنثی نبوده و به نوعی مقوله ای هنجاری ارزیابی می شود؛ با این تفاوت که مرجع این هنجارها غیر الوهی و ناظر بر اعتبارات دنیوی است. بنابراین صرف هنجاری

بودن یک پدیده دلالت بر «نرم بودن» آن ندارد؛ چرا که از این حیث همه مقولات - مطابق فلسفه های علم نوین - هنجاری هستند و امر غیر هنجاری اصولاً وجود خارجی ندارد [۲].

ج. قدرت سخت در این گفتمان دارای اصالت وجودی نبوده و پیوسته تابع قدرت نرم است. بدین معنا که «نرم‌افزارگرایی» اصالت و واقعیت دارد و ظواهر و محسوسات ظاهری قدرت، همه تبعی و در حکم تجلیات قدرت نرم به شمار می‌آیند (نک. افتخاری ۱۳۸۳: ۶۳-۵۳). بنابراین در گفتمان اسلامی قدرت به دو گونه سخت و نرم (در کنار و هم عرض هم) تقسیم نمی‌شود. بلکه قدرت اصولاً و انحصاراً «نرم» است؛ و دارای تجلیات مختلفی است که «قدرت‌های سخت» از جمله تجلیات آن به شمار می‌آیند [۳].

تصویر اجمالی بیان شده از نظریه قدرت نرم در اسلام - که پیش از این به تفصیل بیان و تشریح شده است (نک. افتخاری ۱۳۹۰ - الف: ۳۱-۱۰) - نزد پاره‌ای از تحلیل‌گران این سوال را ایجاد نموده که: آیا می‌توان برای چنین نظریه‌ای از قدرت، مصداقی تاریخی ارائه نمود؛ یا این که صرفاً در ذهن و از باب اعتقاد باید آن را پذیرفت؟ پاسخ نگارنده - در حد نوشتار حاضر - آن است که: دوران دفاع مقدس عرصه تاریخی ظهور این نظریه از قدرت نرم به شمار می‌آید. اهمیت این دوره در درک عینی آن از سوی نسل حاضر می‌باشد و این که در اوج حاکمیت عرفی‌گرایی، شاهد خیزش قدرت نرم اسلامی می‌باشیم. از سوی دیگر این تجربه در عصر حاضر حضور و استمرار داد و از این حیث آن را نمی‌توان به «گذشته» متعلق دانست که صرفاً در میان «برگه‌های کتب تاریخ» حضور داشته است. به عبارت دیگر هنوز هستند افرادی که با این قدرت همراه بوده‌اند و آن را از نزدیک لمس

نموده و یا به کار گرفته‌اند. بنابراین می‌توان تجارب آنها را بدون واسطه دریافت و تحلیل نمود.

۲. تحلیل

ظهور قدرت نرم اسلامی در جریان دفاع مقدس را می‌توان در سطوح مختلف نظری، عملی و راهبردی تحلیل نمود. آنچه در اینجا می‌آید متناسب با سوال مطرح شده، ناظر بر سطح عملیاتی آن است که موارد زیر شامل را می‌شود:

۱-۲. قدرت نرم و صیانت

مطابق برآوردهای صورت گرفته از سوی قدرت‌های معارض، نظام جمهوری اسلامی ایران بنا به دلایلی چون نبود نیروهای رزمی حرفه‌ای، عدم توازن در سطح سلاح‌های راهبردی، تحریم‌های فراگیر بر ضد جمهوری اسلامی ایران و بالعکس حمایت جهانی از رژیم بعثی و وضعیت نابسامان ناشی از عملکرد گروه‌های مخالف در داخل ایران، حداکثر بیش از ۲ روز امکان ایستادگی در برابر نیروهای متجاوز را نداشت. به عبارت دیگر برآوردها حکایت از وجود عدم تعادلی شدید به نفع نیروهای متجاوز داشت؛ و همین امر صدام حسین و حامیانش را نسبت به حمله، تهییج و تایید نمود. این در حالی است که در عرصه عملی شاهد آن هستیم که دفاع مقدس به مدت ۸ سال استمرار یافت و جمهوری اسلامی ایران، نه تنها از بین نرفت، بلکه نیروهای ایران توانستند رژیم بعثی و حامیانش را از هدف ساقط نمودن نظام اسلامی منصرف سازند. قدرتی که منجر به «صیانت از نظام اسلامی» شد، برآمده از قدرت نرم اسلام بود که در محاسبات راهبردی دشمنان اصلاً به محاسبه نیامده بود (نک. افتخاری و شعبانی ۱۳۸۹: ۲۵-۱۹).

۲-۲. قدرت نرم و ارتقاء

از جمله ویژگی‌های برجسته «قدرت نرم اسلامی»، زمینه‌سازی برای ارتقاء و تعالی عامل آن است. به عبارت دیگر، این قدرت نه تنها به صورت مستقیم در معادلات سیاسی - اجتماعی تاثیر می‌گذارد؛ بلکه به نحو غیر مستقیم زمینه تحول و پیشرفت بازیگر را - به صورت توأمان - هم فراهم می‌سازد. با رجوع به سازمان انسانی دوران دفاع مقدس مشاهده می‌شود که بدنه اصلی مقاومت اسلامی را جوانان و نوجوانانی تشکیل می‌دادند که متوسط سنی ۱ تا ۱۹ را داشته‌اند. بسیاری از نیروهای موثر و جریان‌ساز در دفاع مقدس - که حماسه‌های بزرگ رزمی و پیروزی‌های بزرگ را رقم زده‌اند - در رتبه سنی (متوسط) ۱۹ و ۲۰ سال بوده‌اند. معنای این سخن آن است که: دفاع مقدس به رشد و ارتقای نیروی انسانی کشور - و به ویژه جوانان - کمک نموده است. به عبارت دیگر دفاع مقدس، بلوغ فکری - اعتقادی را در پی داشته که در سایر نظام‌های سیاسی برای تحصیل بخشی اندک از این بلوغ و مهارت، هزینه‌های بسیار می‌شود. دفاع مقدس به واسطه بنیان‌های اعتقادی و اتصالش به کانون توحید، چنان رشد و ارتقایی را ببار آورد که مشابه آن را با هیچ اقدام متعارفی نمی‌توان سازمان‌دهی و تحصیل نمود. به همین خاطر است که کارهای بزرگ دفاع مقدس توسط مردان و زنانی که به ظاهر عادی و معمولی به نظر می‌رسیدند؛ به انجام رسید و این نه به واسطه قدرت سخت بازیگران بلکه متأثر از قابلیت‌های تولید شده از ناحیه قدرت نرم اسلام بود [۴].

۲-۳. قدرت نرم و عزت

در حالی که عمده قدرت‌های بزرگ در نظام بین‌الملل در پی آن هستند تا از طریق اقدامات نظامی، پروتکل‌های حقوقی، برنامه‌های اقتصادی و یا

طرح های تبلیغاتی برای خود «جایگاهی در خور و متمایز» در سلسله مراتب قدرت ایجاد نمایند - جایگاهی که به واسطه عظمت و بزرگی اش مایه خضوع و خشوع دیگران در برابر ایشان شود - اما شاهد آن هستیم که این موقعیت های اعتباری مورد چالش های جدی قرار گرفته و افول نابهنگام این قدرت ها را در پی داشته است (نک. افتخاری ۱۳۹۰ - ب: ۳۰-۱۵). مکتب اسلام با طرح اصل «عزت الهی»، راه تازه ای را فراسوی بازیگران مسلمانان نهاده است. بر این اساس قدرت نرم اسلام، به بازیگر «عزت» می دهد و بدین ترتیب راه را بر اغراض فاسد معارضان سد می نماید. دفاع مقدس عرصه بارز تجلی این بُعد از قدرت نرم اسلام بود. عزت پدید آمده برای ملت ایران به واسطه ایستادگی در برابر متجاوزان، چنان چشمگیر و آشکار است که حتی با گذشت بیش از دو دهه از اتمام جنگ تحمیلی، شاهد احتیاط دیگر بازیگران در مواجهه با ایران در سطح منطقه ای و بین المللی هستیم. این که هم اکنون شاهد نقش آفرینی جمهوری اسلامی ایران در سطوح مختلف منطقه ای و بین المللی هستیم، در قیاس با طرح های براندازانه ای که عمر جمهوری اسلامی ایران را به یک یا دو سال محدود می کردند؛ حکایت از عزتی بی بدیل دارد. اهمیت این موضوع تا بدانجاست که اعتراف دشمنان را نسبت به ضرورت توجه به نقش محوری ایران در معادلات منطقه ای و بین المللی در پی داشته است. چنین توجیهی حکایت از تحقق اراده الهی دارد و این که: هر کس با منبع توحیدی مولد قدرت نرم اسلام مرتبط گردد، لاجرم عزت می یابد.

۲-۴. قدرت نرم و سرمایه اجتماعی

اگر چه عمده تحلیل گران ریشه های مولفه های قدرت نرم را در سرمایه اجتماعی جستجو می نمایند و از این منظر به رابطه سرمایه اجتماعی و

قدرت نرم می‌نگرند (افتخاری ۱۳۸۹ — ب: ۳۳۴-۳۱۱)، اما در گفتمان اسلامی «سرمایه اجتماعی» محصولی از قدرت نرم اسلام به شمار می‌آید. به عبارت دیگر، قدرت نرم اسلام به دلیل بن‌مایه‌های هویتی و ربط وثیق آن با «توحید»، نوعی سرمایه اجتماعی تولید می‌نماید که در قالب «تعلق خاطر به اسلام» تجلی می‌یابد. این عشق به خداوند متعال، رسول خدا ﷺ و ائمه معصومین علیهم‌السلام، چنان پیوند وثیقی بین مسلمانان (اعم از سطح مدنی یا سیاسی) ایجاد می‌نماید که آنها را به «بنیانی مرصوص» تبدیل می‌سازد. طبیعی است که استحکام این بنیان مرصوص تمامی معادلات ظاهری را تحت تاثیر قرار می‌دهد و افزون بر دفع تهدیدات، به رفع آسیب‌ها نیز کمک می‌کند. دفاع مقدس چونان کوره‌ای از مصائب و مشکلات بود که در پرتو آن «بنیان مرصوص امت اسلامی» در ایران شکل گرفت و به نمایش گذارده شد. توجه به پدیده‌های زیر در این ارتباط توصیه می‌شود:

- نوع ارتباط امت با امام: به گونه‌ای که تجلی لیبیک یا حسین را در عمل می‌توان مشاهده نمود.

- نوع ارتباط فرماندهان با امام امت: به گونه‌ای که تحقق فرامین رهبر با کمترین شک و شبهه‌ای پی‌گیری می‌شود. این که خرمشهر باید آزاد گردد و یا سوسنگرد باید از حصر بیرون آید و ... مواردی از این قبیل، تماماً نشان می‌دهد که چگونه رابطه عمیق معنوی‌ای بین رهبری و مدیران ارشد دفاع مقدس، برقرار بوده است.

- نوع تعامل جمهوری اسلامی ایران با قدرت‌های جهانی در اوج شداید جنگ: به گونه‌ای که نظام اسلامی برای اعتلای کلمه الله حاضر به تسلیم به دشمن و عدول از آرمان‌های خویش نشده و تمکین از امر خدا را بر طاعت از خواسته‌های مستکبران ارجحیت داده است.

تحلیل تصاویری از قبیل آنچه در بالا آمده، حکایت از آن دارد که: در جریان دفاع مقدس، رخدادهای بسیار بزرگی به وقوع پیوسته که هر یک از آنها مولد بخش عظیمی از سرمایه اجتماعی برای نظام است. به همین دلیل می‌باشد که جمهوری اسلامی ایران پیوسته و همیشه نیازمند «احیاء دفاع مقدس» است. دفاع مقدس نه صرفاً بخشی از تاریخ ایران بلکه قسمتی از هویت ما به شمار می‌آید که تقویت و پاسداشتش به حفظ هویت ما کمک می‌کند.

۲-۵. قدرت نرم و تایید الهی

آنچه در جریان دفاع مقدس با عنوان عمومی تاییدات الهی خوانده شده؛ مشتمل بر طیف متنوعی از حمایت‌های الهی است که به اشکال مختلف برای جبهه حق، قدرت افزایی نموده است. مواردی چون: تاییدات ناشی از عملکرد فرشتگان الهی، قوت قلب داده شده به رزمندگان، الهام‌های صورت گرفته بر قلوب فرماندهان و راه‌گشایی‌های حاصل آمده از این طریق، مساعدت‌های طبیعی و فراهم شدن شرایط محیطی برای رزمندگان و ... بسیاری از مصادیق دیگر که در کلام رزمندگان دفاع مقدس به تکرار ذکر شده‌اند؛ همگی حکایت از آن دارد که نمی‌توان - و نباید - قدرت توحیدی را در عینیت معادلات امنیتی نادیده انگاشت [۵].

جمع‌بندی

ملاحظات از قبیل بندهای پنج‌گانه بیان شده، نشان می‌دهد که «دفاع مقدس» از منظر تحلیل نوع قدرت نرمی که در آن تجلی و عینیت یافت؛ مقطعی منحصر بفرد ارزیابی می‌شود. دفاع مقدس اثبات‌کننده این اصل ایمانی بود که: قدرت از آن خداوند متعال است و تنها آنان که با او هستند، از قدرت واقعی برخوردارند؛ و غیر از این قدرت، چیزی جز سراب و

۲۴ □ دفاع مقدس و قدرت نرم

نهادهایی کاذب از قدرت وجود ندارد. به همین خاطر است که امت اسلامی ایران از ناحیه اتصال به این قدرت معنوی توانست معادلات قدرت مادی را در هم بریزد و نتیجه ای متفاوت را رقم بزند. این ایده بدون این که نافی ضرورت توجه به اصل تقویت قدرت مادی باشد (واعدوا لهم ما استطعتم من قوه)؛ ما را به آنجا رهنمون می شود که بنیاد و اصل قدرت را در حوزه ایمانی جستجو نماییم.

تحلیل دوران دفاع مقدس از آن حیث که این نظریه را به شکلی عملیاتی پیش روی دیدگان ما قرار می دهد، حائز اهمیت بسیار است. اثر حاضر نیز از این منظر در خور توجه است و حاوی تحلیلی علمی از قدرت نرم اسلامی نهفته در دوران دفاع مقدس است. امید آن که با انجام پژوهش هایی از این قبیل، زمینه درک هر چه بهتر و عمیق تر دفاع مقدس و ظرفیت های بالای آن، بیش از پیش، فراهم گردد (إن شاء الله).

یادداشت‌ها

[۱]. با توجه به ساخت منطقی گفتمان اسلامی که به صورت بنیادی از گفتمان عرفی گرا و غیر الوهی متمایز است؛ نمی‌توان هیچ موضوع و پدیده‌ای را سراغ گرفت که در این گفتمان کاملاً یکسان معنا و کاربردی شوند. به عبارت دیگر تمامی پدیده‌ها - ولو به ظاهر یکسان و واحد به نظر برسند - در داخل این دو گفتمان معانی و مبادی متفاوتی می‌یابند. برای مطالعه در ساخت منطقی گفتمان اسلامی (در قالب دو روایت شیعی و اهل سنت نگاه کنید به: افتخاری ۱۳۸۴: ۷۱-۹۲؛ افتخاری ۱۳۸۷ - ب: ۳۹-۹۲).

[۲]. اگر چه در فلسفه علم بین دو دسته از پدیده‌های اثباتی (Positive) و «غیر اثباتی» تفکیک صورت گرفته و همین امر مبنای شکل‌گیری اثبات‌گرایی قرار گرفته است؛ اما بررسی‌های جدید حکایت از آن دارد که: هیچ پدیده‌ای عاری از ارزش نیست و ما در فضایی گران‌بار از ارزش‌ها و هنجارها زندگی می‌کنیم. بر این اساس همه مقولات و از آن جمله قدرت، هنجاری هستند (نک. افتخاری و نصری ۱۳۸۳؛ افتخاری ۱۳۸۸: ۱۱۰-۶۷).

[۳]. نسبت بین امر واقعی و امر مجازی را در موضوع قدرت، به صورت مستقل در نوشتار زیر بحث نموده‌ام. بر این اساس، نگاه اسلام به قدرت سخت/نرم، ترکیبی نمی‌باشد بلکه اندماجی است. بدین معنا که قدرت سخت منحل در قدرت نرم است و بدون آن معنای محصلی ندارد (در این ارتباط نگاه کنید به: افتخاری ۱۳۹۰ - الف: ۱۳-۱۰).

[۴]. بحث ارتقاء و تعالی کمتر در حوزه مطالعات راهبردی و امنیتی مورد توجه قرار گرفته است. این در حالی است که ویژگی بارز قدرت نرم اسلام را همین ویژگی شکل می‌دهد. نگارنده این معنا را در ذیل اصطلاح «فرهنگی شدن» قدرت، امنیت و یا راهبرد مطرح کرده است. منظور از «فرهنگی شدن» یک پدیده، اصالت یافتن مولفه‌ها و اصول فرهنگی در قیاس با سایر مولفه‌هاست. بر

۲۶ □ دفاع مقدس و قدرت نرم

این اساس اصول فرهنگ اسلامی مبنای تحلیل قدرت، امنیت، راهبرد و یا ...
قرار می‌گیرند (جهت مطالعه در این زمینه نگاه کنید به: افتخاری ۱۳۸۹ - هـ:
۳۸-۴۲)

[۵]. با توجه به اهمیت بنیادین این ایده، نگارنده مبتنی بر اصول راهبردی مندرج
در قرآن کریم، نظریه «دفاع الهی» را استنباط و ارایه نموده است که جامع
اصول توحیدی و تلاش‌های راهبردی در مقام امنیت‌سازی است. در خصوص
ابعاد داخلی این نظریه نگاه کنید به: افتخاری ۱۳۸۹ - ز: ۳۶-۱۳؛ در خصوص
ابعاد خارجی آن نیز نگاه کنید به: افتخاری ۱۳۸۹ - و: ۲۸۷-۳۳۶.

منابع مرتبط برای مطالعه بیشتر (به قلم نویسنده):

- افتخاری، اصغر و قدیر نصری (۱۳۸۳) روش و نظریه در امنیت پژوهی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۴) مصلحت و سیاست: رویکردی اسلامی. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۷ - الف) «چهره‌های قدرت: گذار از سخت‌افزارگرایی به نرم‌افزارگرایی»، در: جوزف نای، قدرت نرم: ابزارهای موفقیت در سیاست بین‌الملل. سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، صص ۲۴-۷.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۷ - ب) «ارزش و پژوهش: مبادی معرفتی و روش تحقیق»، در: اصغر افتخاری و همکاران، ارزش و دانش: مقدمه ای بر دانشگاه اسلامی. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۸) «شناخت دینی: بهره‌های روش‌شناسانه قرآن کریم در حوزه علم»، در: علی‌اکبر علیخانی و همکاران، روش‌شناسی در مطالعات سیاسی اسلام. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، صص ۱۱۰-۶۷.
- افتخاری، اصغر و ناصر شعبانی (۱۳۸۹) قدرت نرم و نبرد نامتقارن. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۹ - الف) «برتری قدرت نرم: بازخوانی نظریه ی جهاد در قرآن کریم»، در: حمید حلمی‌زاده، قدرت نرم و امنیت نرم. میثم شیروانی، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، صص ۷۰-۴۵.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۹ - ب) «بازخوانی امنیتی سرمایه اجتماعی»، در: اصغر افتخاری و همکاران، قدرت نرم و سرمایه اجتماعی. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، صص ۳۳۴-۳۱۱.

۲۸ □ دفاع مقدس و قدرت نرم

- افتخاری، اصغر (۱۳۸۹ - ج) اصول و مبانی تهدیدشناسی در حوزه داخلی. تهران: دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۹ - د) «قدرت بدون خشونت»، در: جین شارب، قدرت نرم و عدم خشونت. سید رضا مرزانی، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، ص ۲۸-۱۳.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۹ - ه) «جنگ نرم: رویکردی فرهنگی»، در: میشل سی. ویلیامز، جنگ نرم فرهنگی. مهدی ذوالفقاری، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، صص ۲۵-۴۶.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۹ - و) «صلح و امنیت بین الملل: رویکردی اسلامی»، در: حسین پوراحمدی (به اهتمام)، اسلام و روابط بین الملل. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، صص ۲۸۷-۳۳۷.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۹ - ز) «جامعه، دولت و سرمایه اجتماعی»، در: محسن ردادی، منابع قدرت نرم: سرمایه اجتماعی در اسلام. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، صص ۱۳-۳۶.
- افتخاری، اصغر (۱۳۹۰ - الف) «سخت افزارگرایی نوین»، در: جانانان استیل، قدرت نرم در برابر قدرت سخت. محمد جواد هراتی، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، صص ۹-۲۰.
- افتخاری، اصغر (۱۳۹۰ - ب) «نظام رتبه بندی قدرت ها: رویکردی اسلامی - ایرانی»، در: مینگ جنینگ لی، قدرت نرم چین. عسگر قهرمان پور بناب، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، صص ۱۵-۳۰.

چارچوب نظری

کلیات

قدرت نرم (Soft Power) را می‌توان از جهات مختلفی مورد بررسی قرار داد که هر کدام در جای خود قابل توجه هستند. پرداختن به این موضوع از زاویه نگاه‌های متفاوت باعث می‌شود این مطلب تا حد ممکن با جامعیت بهتری مورد بررسی قرار گیرد. در عین حال در بررسی هر پدیده باید به سه سؤال اساسی؛ چیستی، چرایی و چگونگی پاسخ داد تا آن پدیده به‌طور کامل شناخته شود و روش مواجهه مناسب با آن مشخص گردد.

آثار جوزف نای (Josep S.Nye) در مورد قدرت نرم از اعتبار ویژه‌ای برخوردار شده‌اند و توانسته‌اند تأثیر روزافزون و مشهوری بر سیاست داخلی و خارجی دولت‌ها بگذارند. واژگان و مفاهیم او اکنون جزء لوازم تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان در زمینه این موضوع مهم هستند و از جهت مطالعه رفتارهای دولت‌ها در صحنه سیاست داخلی و بین‌المللی، حائز اهمیت می‌باشند.^۱

در میان این سه پرسش، شاید بتوان چیستی پدیده را اساسی‌ترین پرسش دانست، چرا که تا از ماهیت یک پدیده آگاهی کاملی در دست

نداشته باشیم و ابعاد آن مورد شناسایی قرار نگرفته باشد، طبیعتاً نمی‌توان به سؤال از چرایی و چگونگی پاسخ مناسبی ارائه داد. بنابراین در این بخش ابتدا موضوع چیستی و ماهیت قدرت نرم و تعاریف ارائه شده برای آن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۱. چیستی قدرت

یکی از مسائل اساسی که مکاتب، نظریات و رویکردهای امنیتی معمولاً به آن اشاره می‌کنند، مفهوم پردازی (concept alization) قدرت است. برخی در بیان مفهوم قدرت به بیان تعریف‌های ساده بسنده می‌کنند و برخی دیگر با بررسی عمیق‌تر تلاش کرده‌اند تا به چارچوب یا قالبی برای بیان مفهوم قدرت دست یابند.

برای تعریف قدرت نرم نیز باید ابتدا به تعریف واژه قدرت (power) پرداخت. برخی اعتقاد دارند قدرت، توانایی و ظرفیت انجام کارها است. به نظر گروهی قدرت، توانایی کسب نتایج دلخواه است. به زعم بعضی افراد نیز قدرت، تأثیرگذاری بر رفتار دیگران است به نحوی که آنچه می‌خواهیم، اتفاق بیفتد.^۲

در تعریفی دیگر قدرت، توانایی دارنده آن است برای واداشتن دیگران به تسلیم در برابر خواست خود، به هر شکلی. اقتدار (Authority) نیز قدرتی است که مشروعیت آن بر اساس سنت یا قانون پذیرفته شده است. مفهوم قدرت به سه شکل کلی مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۱-۱-۱. قدرت به مثابه کارگزاری

قدرت در این شکل نوعی قابلیت و توانمندی اعمال سلطه بر دیگران است که این رویکرد در نظریات ماکس وبر قابل مشاهده می‌باشد.^۳ مشکل در این وجه قدرت این است که پدیده‌های التفتاتی را نمی‌توان کاملاً در عرصه‌های بیرونی مشخص کرد. به عبارت دیگر نمی‌توان معین کرد کدام کنش عامل نتیجه آن نیت خاص بوده است.^۴

۱-۱-۲. قدرت به‌عنوان رابطه اجتماعی

این وجه از قدرت، نقیصه قدرت به مثابه کارگزاری را برطرف می‌سازد چه اینکه در حوزه فردی، زور وجه غالب را دارد اما زمانی که رابطه حالت جمعی و گروهی به خود بگیرد، قدرتی پدید می‌آید که با اجماع و رضایت پیوند نزدیکی دارد که این رویکرد را نیز در نظریات هانا آرننت می‌توان پیگیری نمود.^۵

۱-۱-۳. قدرت در چارچوب سازمان

برتراند راسل قدرت سازمانی را به سه شکل نیروی قهری (پلیس و ارتش)، سازمان اقتصادی (پاداش و کیفر) و در نهایت مدارس و سازمان‌های مذهبی (تأثیرگذار بر افکار و عقاید) می‌داند.^۶

در بحث قدرت، هدف کسب برتری یا به تعبیر جوزف نای تبدیل منبع قدرت به رفتار مورد نظر در روابط بیرونی به منظور کاهش تهدیدات یا ایجاد ایمنی بیشتر است.^۷

این نوع از قدرت را به سه دسته کلی تقسیم می‌کنند؛ برای دست یابی به نتایج مطلوب، می‌توانید با تهدید دیگران را مجبور کنید، با پرداخت پول

آن‌ها را تطمیع کنید یا با جاذبه و ایجاد همدلی دیگران را وادارید که آنچه شما می‌خواهید را بخواهند. عصر اطلاعات باعث بسط فوق‌العاده اثر بخشی نوع سوم قدرت شده و تحرک اطلاعات و تبلیغات را گسترده‌تر کرده است. در اختیار داشتن قدرت برتر اقتصادی و نظامی غالباً کافی نیست. تاریخ همواره در کنار بزرگ‌ترین لشکرها یا عمیق‌ترین جیب‌ها نیست. نای در این خصوص می‌گوید: «تبدیل کردن منابع به قدرت تحقق یافته به مفهوم دست یابی به نتایج مطلوب، مستلزم راهبردهای خوب و رهبری ماهرانه است. اما راهبردها غالباً ناکافی هستند و رهبران اشتباه‌های زیادی را در قضاوت می‌کنند».^۸

۲-۱. انواع قدرت

به طور معمول، قدرت را به توانایی یک بازیگر در وادار کردن یا بازداشتن بازیگر دیگر چه در جنبه‌های مثبت و چه در جوانب منفی تعریف می‌کنند. اگر قدرت عبارت از این توانایی باشد، اولین سؤال آن است که منبع این توانایی از کجاست؟

در حقیقت مفهوم قدرت با شناسایی منبع آن قابل شناسایی است. زمانی تصور می‌شد «اجبار» یعنی داشتن منابع عینی یا نظامی به گونه‌ای که این منابع بتوانند توانایی‌ای به بازیگری بدهند تا بازیگر مقابل خودش را مجبور به انجام دادن یا ندادن کاری بکند. بدیهی است از درون این رابطه چیزی به‌عنوان اجبار تولید می‌شود که آن را «قدرت سخت» می‌نامند.

قدرت سخت، مبتنی بر عینیت است. نقد فلاسفه سیاسی از این تعریف، مفهوم جدیدی را تولید کرد که امروزه به آن «قدرت نرم» می‌گویند. اگر منابع قدرت، مبتنی بر نوعی از ذهنیت‌ها باشد؛ یعنی بنا بر اعتقادات و

باورهایی خواسته‌های بازیگر مقابل را انجام دهد، در اینجا به جای مفهوم اجبار، از مفهوم اقبال استفاده می‌شود؛ یعنی بازیگر از روی رضایت‌مندی و نگاه مثبت خواسته‌های بازیگر مقابل را انجام می‌دهد.

امروزه شکل سومی از قدرت هم مطرح شده که آن را ذیل قدرت نرم قرار می‌دهند ولی به دلیل کارکردهایی که دارد نمی‌توان آن را قدرت نرم نامید. این قدرت مبتنی بر مجاز است؛ یعنی نه بر روی عینیت استوار است و نه بر روی ذهنیت، بلکه بر روی یک سری مجازها استوار است. در این شکل از قدرت، بازیگر اقدام به تولید عینیت می‌کند؛ عینیتی که حقیقت ندارد. مثلاً در گذشته توان نظامی طرف مقابل، عینی بود در حالی که مجاز منبع جدیدی از قدرت است که عینیت دارد ولی حقیقت ندارد؛ یعنی بازیگر تصویری از بازیگر مقابل را ترسیم می‌کند که این ترسیم جدید می‌تواند باعث تصویب پاره‌ای از سیاست‌های تنبیهی و تشویقی شود بدون این که برای آن تصویر مجازی، عینیتی قائل شوند.^۹

به طور خلاصه، قدرت به معنای توانایی بازیگری برای وادار کردن یا بازداشتن بازیگری از انجام کاری بر اساس سه منبع می‌تواند باشد:

- ۱) عینیت‌های مبتنی بر حقیقت‌های بیرونی که قدرت سخت است.
- ۲) قدرت مبتنی بر ذهنیت که نوعی اعتبار به وجود می‌آورد و اقدام کردن بر اساس نوعی از اعتبارها، اعتقادات و باورها که قدرت نرم گفته می‌شود.
- ۳) قدرت مجاز که مبتنی بر ساختن عینیت حقیقی برای یک چیز غیر حقیقی است.

نهایت اینکه قدرت سخت متوجه «سلطه» و دارای ابزار عینی است در حالی که قدرت نرم متوجه «جذابیت»ها است و سعی می‌شود یک رابطه این

همانی بین فرمانده و فرو دست به وجود آورد. همچنین قدرت سومی با عنوان «قدرت مجازی» وجود دارد که باعث زمینه‌سازی برای سلطه قدرت سخت است و جایگزین قدرت نرم می‌شود. در واقع سنتز قدرت نرم و سخت، قدرت مجازی است که به تعبیر فوکو، چهره سوم قدرت به شمار می‌رود.^{۱۰}

۱-۳. مفهوم قدرت نرم

در یک طبقه بندی کلی، قدرت به دو نوع سخت و نرم تقسیم می‌شود. جوزف نای، تحلیل گر به نام آمریکایی بر این باور است که هر چند قدرت نرم و سخت در هم تنیده‌اند ولی قدرت نرم به قدرت سخت وابسته نیست. به گفته نای، قدرت نرم توانایی به دست آوردن خواسته‌ها از طریق مجذوب کردن- به جای اجبار و یا امتیاز دادن- است. «این کار از طریق جذابیت‌های فرهنگی، ایده‌های سیاسی و سیاست‌ها صورت می‌گیرد. زمانی که سیاست‌های ما در چشم دیگران مشروعیت دارد، قدرت نرم ما تقویت شده است. در واقع زمانی که شما دیگران را وادار می‌کنید ایده‌های شما و آنچه شما می‌خواهید را بپذیرند، بدون این که برای این کار هزینه زیادی (امتیاز یا اجبار) صرف کنید، در آن صورت شما از قدرت نرم استفاده کرده‌اید». در سطح کلان و در عرصه روابط بین‌الملل، جوزف نای این گونه عنوان می‌کند که قدرت نرم «جلب نمودن مردم به جای اجبار آن‌ها است».^{۱۱}

در نهایت تعریف کلی که برای قدرت نرم ارائه شده است، توانایی نفوذ و تأثیرگذاری بر افکار، اندیشه‌ها و اذهان با هدف تحمیل خواست و اراده از طریق جلب نظر و متقاعد ساختن ملت و دولت هدف بدون استفاده از زور و فشار فیزیکی است.^{۱۲}

بنابراین می‌توان گفت: قدرت نرم، توانایی شکل‌دهی به ترجیحات دیگران است که جنس آن از نوع اقتناع می‌باشد، در حالی که چهره زمخت و سخت قدرت از نوع وادار و اجبار کردن است. جوزف نای از پیشگامان طرح قدرت نرم، در کتاب «کاربرد قدرت نرم» بر این عقیده است که: «قدرت نرم، توجه ویژه‌ای به اشغال فضای ذهنی کشور دیگر از طریق ایجاد جاذبه است و نیز زمانی، یک کشور به قدرت نرم دست می‌یابد که بتواند (اطلاعات و دانایی) را به منظور پایان دادن به موضوعات مورد اختلاف به کار گیرد و اختلافات را به گونه‌ای ترسیم کند که از آن‌ها امتیاز بگیرد».^{۱۳}

هم چنین قدرت نرم، مباحث عقلانی و ارزش‌های عمومی را شامل می‌شود و هدف آن، افکار عمومی خارج و سپس داخل است. از این رو می‌توان گفت: قدرت نرم، رفتار توأم با جذابیت قابل رؤیت، اما غیر محسوس است. چه در قدرت نرم و یا قدرت فرهنگی، بر روی ذهنیت‌ها سرمایه‌گذاری می‌شود و از جذابیت برای ایجاد اشتراک بین ارزش‌ها و همه خواست‌ها سود می‌جوید. از این چشم‌انداز، قدرت نرم به آن دسته از قابلیت‌ها و توانایی‌ها گفته می‌شود که با به کارگیری ابزارهایی چون فرهنگ آرمان و یا ارزش‌های اخلاقی، به صورت غیر مستقیم بر منابع یا رفتارهای دیگر کشورها اثر می‌گذارد. بنابراین به نظر نای، قدرت نرم (قدرت فرهنگی) زمانی اعمال می‌شود که یک کشور، سایر کشورها را وا دارد چیزی را بخواهند که خود می‌خواهد. توانایی تأثیرگذاری به آن چه دیگر کشورها می‌خواهند، با منابع نامحسوس مثل فرهنگ، ایدئولوژی و نهادها ارتباط دارد.^{۱۴}

در حوزه داخلی یکی از مهم‌ترین شاخص‌های دست‌یابی به قدرت نرم، استفاده از قدرت ملی است. قدرت ملی به مجموعه‌ای از توانایی‌های